

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

15 - 16 Ekim 2015

BİLDİRİLER KİTABI

Editör

Yrd. Doç. Dr. Seda ÖZSOY

Editör Yardımcıları

Arş. Gör. Fatih UYAR

Arş. Gör. Alperen GENÇOSMANOĞLU

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

NO: 34

GÜMÜŞHANE, 2016

Enver YALÇIN

Yıldız Teknik Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ABD Yüksek Lisans Öğrencisi
enveryalcin.hist@gmail.com

SEYYİD ABDÜLKADİR'İN (1856-1925) HAYATI, OSMANLI BÜROKRASİSİNDEKİ ve KÜRT SİYASİ HAREKETİNDEKİ ÇALIŞMALARI*

ÖZET

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kürt siyasi hareketinin etkin ailelerinden biri, Hakkari ve civarında ikamet eden Şemdinan ailesidir. Merkezileşme ve modernleşme adı altında bölgedeki Kürt beylerinin tasfiye edilmesinden sonra siyasi ve ekonomik olarak güçlenen bu aile, bugünkü Güneydoğu Anadolu'da ve İran'ın Urmiye Gölü yakınlarında geniş toprakları denetimi altında bulundurmaktaydı. Şeyh Ubeydullah döneminde, İran'a karşı 1880'deki isyan hareketinden dolayı ailenin tanınırlığı arttı. Ailenin önemli şahsiyetlerinden biri de Seyyid Abdülkadir'dir. Kürt aşiretleri üzerinde büyük bir nüfûza sahip olan Seyyid Abdülkadir, babası Şeyh Ubeydullah'ın 1880'deki isyanından sonra, hayatının bir kısmını sürgünlerde geçirdi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelen Seyyid Abdülkadir, bu tarihten itibaren Kürt siyasi hareketine liderlik yapanlardan biri oldu. Kürt cemiyetlerinde ve Osmanlı bürokrasisinde önemli görevler ifa eden Seyyid Abdülkadir, 1925'te ansızın patlak veren Şeyh Said İsyanı'na destek verdiği gerekçesiyle Şark İstiklal Mahkemesi kararıyla idam edildi.

Anahtar Kelimeler: Şemdinan Ailesi, Seyyid Abdülkadir, Şeyh Ubeydullah, Osmanlı Devleti.

GİRİŞ

Kürtler, Ortadoğu'nun eski halklarından biri olup yıllardır aynı coğrafyada yaşamaktadır. Yaşadıkları coğrafya ile özdeşleşen Kürtler, tarih boyunca pek çok medeniyetle etkileşimde bulundular. Kürtlerin Osmanlı Devleti ile ilişkileri Fatih Sultan Mehmet dönemine dayanmaktadır. Horasan'dan Fırat Irmağı'na kadar toprakları bulunan

---

* Bu bildirinin hazırlanmasındaki katkılarından dolayı Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ercan Karakoç'a teşekkürlerimi sunarım.

Akkoyunlu Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne yenilmesi sonucunda Osmanlı-Kürt ilişkileri başladı. İlk başlarda sınırlı bir temas şeklinde olan bu yakınlaşma, Yavuz Sultan Selim döneminde daha kapsamlı bir boyut kazandı. Osmanlı Devleti ile Kürtlerin yakın ilişki içerisine girdiği bu dönemde, Safevi Devleti de siyasi birliğini tamamlayarak batıya doğru yöneldi. Bu durum, Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgenin iki Müslüman devlet arasında odak nokta haline gelmesine neden oldu. Kürtler, Safevi Devleti'nin merkezîyetçi ve baskıcı politikalarına karşın kendilerine daha hoşgörülü davranan ve merkezîyetçi bir politika izlemeyen Osmanlı Devleti'ne yakınlaştı. Bu yakınlaşma ve ittifak, Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra da devam etti.

Uzun yıllar boyunca bazı istisnalar dışında, Osmanlı yönetimi ile Kürtler arasında idari ve siyasi ilişkilerde büyük bir değişiklik ve çatışma yaşanmadı. Ancak merkezî otoriteyi güçlendirmeye çalışan Osmanlı Devleti, Kürt beylerinin Yavuz Sultan Selim döneminde elde ettikleri bazı imtiyazları ellerinden almaya çalıştı. Nitekim on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren, Kürt beylerinin kendi toprakları üzerindeki kontrolü zayıfladı. Askeri hareketler sonucunda Kürt beylerini yenip onları bölgeden tasfiye eden Osmanlı Devleti, onların yerine bölgeye merkezden yöneticiler atadı. Ancak atanan yöneticiler yerel olaylara ilişkin Kürt beyleri kadar bilgi sahibi ve tecrübeli değillerdi. Bu durum, bölgede birçok aşiretin kendi başına buyruk hareket etmesine ve bunun sonucunda şiddet ve kargaşanın artmasına neden oldu. Bölgede yaşanan iktidar boşluğu siyasi liderlik iddiasında bulunan bazı aileler tarafından doldurulmaya başlandı. Bu ailelerden biri Şemdinan ailesidir. Aile, sahip olduğu dini şecereden dolayı kısa süre içerisinde bölgede aşiret üstü bir gücün temsilcisi haline geldi. Bu bildiri, Seyyid Abdülkadir ve mensup olduğu Şemdinan ailesini ele almaktadır.

NAKŞİBENDİ ŞEMDİNAN AİLESİ

Hakkâri ve civarında ikamet eden Şemdinan ailesi, dönemin önemli Kürt Nakşibendi ailelerinden biriydi. Kürt beylerinin tasfiyesinden sonra bölgede siyasi ve ekonomik alanda güçlenen bu ailenin hem Osmanlı hem de İran topraklarında hakimiyet alanları vardı. Kökenlerini büyük bir âlim ve mutasavvıf olan Abdülkadir Geylani'ye (1077-1166) dayandıran bu aile, bölgedeki yerel cemaatlerin dini

liderliğini ve Kürt beylerinin akıl hocalığını yapmaktaydı (Özoğlu 2005: 96). Moğolların, Abbasilerin başkenti olan Bağdat'ı yakıp yıkmasıyla birlikte aile fertleri değişik bölgelere dağıldı. Abdülkadir Geylani'nin oğullarından Şeyh Abdülaziz, Kadiri öğretisini yaymak için bugünkü Kuzey Irak bölgesine yerleşti. Ölümünden sonra aile fertleri bugünkü Türkiye-İran sınırında bulunan Şemdinli bölgesinin merkezi olan Nehri'ye yerleştiler ve burada Kadiri öğretisini yaymaya çalıştılar (Erdost 1993: 31-32). Sadate Nehri olarak da bilenen Şemdinan ailesi, bölgede bulunan diğer pek çok şeyh ailesinden daha saygın ve etkiliydi. Ailenin kökenini Abdülkadir Geylani'ye dayandırmasının yanı sıra, aile bireylerinin kendilerini iyi bir şekilde yetiştirmeleri ve bölgenin farklı yerlerine dağılarak hizmet etmeleri bu durumla ilintilidir. Nitekim bu aile pek çok şeyh ailesine nazaran coğrafi olarak da daha geniş bir alanda faaliyet yürütmekteydi ve daha zengindi. Ailenin ekilebilir toprakları ve hayvanları bulunmaktaydı (Bruinessen 2013: 326-328).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi ve ekonomik yönden güçlenen Şemdinan ailesine, bölgedeki yararlı çalışmalarından dolayı hem Osmanlı padişahları hem de İran şahları tarafından toprak hediye edildi. Aile, zamanla kendisine bağlı köy sayısını yaklaşık 200'e çıkardı. Şemdinli bölgesinde yer alan toprakların önemli bir kısmının yanı sıra, Yüksekova'da birkaç köy, İran'ın Rezaiye İline bağlı Mergever ve Tergever bölgelerinin bir kısmı, bugün Irak'ın kuzeyinde kalan Bradost Bölgesinde dört köy, İran'da İşno ilçesinde Şeyhan Köyü ve Irak'ta Revanduz İlçesinin Piresinye Bölgesinde Batas Köyüne sahipti. Bu bağlamda ailenin bir ayağının Osmanlı Devleti'nde iken diğer bir ayağının İran'da (Kaçar) kaldığı söylenebilir. Aile, her iki devlet yönetimiyle iyi ilişkiler kurarak bu nüfuzunu sürdürmeye çalıştı ve genellikle bu devletleri karşısına almak istemedi. Bölgede büyük nüfuza sahip olan ailenin Suudi Arabistan'ın Mekke ve Medine şehirlerinde de bazı tarlaları kendi mülkiyetlerine aldığı bilinmektedir (Erdost 1993: 289). Şemdinan ailesi Nakşibendi tarikatı intisab edene kadar bölgede yer alan pek çok aile gibi Kadiri tarikatına bağlıydı. Mevlana Halid-i Bağdadi'nin (1776-1826) Nakşibendi tarikatını Kürt coğrafyasında yaymaya başlamasıyla birlikte, bu tarikat bölgede hızlı şekilde önemli bir taraftar grubu buldu. Bölgenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal yapının yanı sıra Mevlana Halid'in bölgede sevilmesi, kendine özgü kişiliği ve Nakşibendiliğin bir örgütlenme tarzı olarak benimsenmesi, bu tarikatın hızlı bir şekilde yayılmasında

önemli rol oynadı (Bruinessen 2014: 84-87). Nakşibendiliğin bölgede yayılmasında Seyyid Taha Efendi'nin rolü de büyüktür. Yaşadığı dönemin önde gelen şahsiyetlerinden biri olarak kabul gören Seyyid Taha, amcası Seyyid Abdullah vasıtasıyla Mevlana Halid ile tanışmış ve onun teveccühlerine mazhar olmuştur. Amcasının ölümünden sonra bölgeye geçen ve amcasının okuttuğu talebeleri yetiştiren Seyyid Taha, Nehri bölgesinin ilim ve irfan merkezi haline gelmesine katkı sağladı. Buradan yetişen talebeler, birer mürşit olarak bölgenin değişik coğrafyalarında Nakşibendi öğretisini yaymaya gayret gösterdiler. Nakşibendi öğretisinin günümüze ulaşmasında, buradan yetişen talebelerin payı önemlidir (Tan 2013: 97-100). Seyyid Taha, Osmanlı-Rus savaşlarında etkin bir rol oynayarak Osmanlı saflarında talebeleriyle birlikte Rus ordularına karşı savaştı. Seyyid Taha, Kırım Savaşı (1853-1856) öncesinde hem Osmanlı hem de İran sınırları içerisinde yaşayan Kürtleri savaşa hazırlamak için büyük çaba gösterdi. Ayrıca Dağıstan'daki Şeyh Şamil ile birlikte Ruslara karşı cihat ilan etti, ancak savaş başlamadan vefat etti (Averyanov 2010: 31). Ölümünden sonra ailenin başına önce kardeşi Seyyid Salih, daha sonra ise Şeyh Ubeydullah geçti. Ailenin ve bölgedeki Nakşibendiliğin başına geçen Şeyh Ubeydullah, kısa sürede bölgenin en güçlü lideri haline geldi.

NEHRİLİ ŞEYH UBEYDULLAH VE İSYANI

1827'de Hakkâri'nin Şemdinan bölgesinde dünyaya gelen Şeyh Ubeydullah, Halidiyye kolunun münşi ve banisi Mevlana Halid-i Bağdadi'nin önemli halifelerinden biri olan Seyyid Taha'nın oğludur. Babasının yanında iyi bir medrese eğitimi alan Şeyh Ubeydullah, amcası Seyyid Salih'in ölümünden sonra ailenin başına geçti. Şeyh Ubeydullah'ın Seyyid Muhammed Sıddık ve Seyyid Abdülkadir adında iki oğlu vardı (Süreyya 1996: 1641). Şeyh Ubeydullah, Kürt beylerinin tasfiyesinden sonra, köklü ve geniş sülalesi sayesinde bölgede her geçen gün dinî otoritesini arttırdı. O, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı saflarında Kürtlerden oluşturduğu müfrezelerle savaşa katıldı. Ancak savaş sonrası Osmanlı yönetimi ile araları bozuldu. Yaklaşık elli bin neferle savaşa katılacağını devlete duyuran Şeyh Ubeydullah'ın, çok az kişi ile savaşa katılması ve savaş devam ederken birlikleriyle beraber savaş alanını terk etmesi, aralarındaki ilişkilerin bozulmasına neden oldu (Mehmed Ârif Bey 2011:658-704). Savaş sonrası Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu

durumdan yararlanan Şeyh Ubeydullah, Kürt aşiret liderleri ve şeyhleri ile görüşerek çıkaracağı olası bir isyan için destek istedi. Nitekim Şeyh Ubeydullah, Temmuz 1880'de ayaklanmanın nihai planı için Nehri bölgesinde bir toplantı düzenledi. Bu toplantıya 5 şeyh, 21 halife, 42 mirza ve 68 beyin katıldığı söylenmektedir (Halfin 1992: 88-89). Batılı güçlerin bölgede desteklediği ve cesaretlendiği Ermenilerin coğrafya üzerinde hak iddiaları Kürtleri bir araya getirmede önemli bir rol oynamaktaydı. Nehri'de yapılan toplantının ana amacı Kürt birliğinin kurulması ve yol haritasının belirlenmesiydi (Celil 1998: 36-38).

Nehri toplantısında farklı görüşler dile getirildi. Kürt liderlerinin bir kısmı, yol haritası olarak Ermenilere ve bölgedeki diğer gayrimüslimlere karşı sert müdahaleleri içeren bir yolun takip edilmesini isterken, Şeyh Ubeydullah bu görüşe karşı çıkarak bunun ileride Kürtleri zor durumda bırakacağını düşünmekteydi. O, Kürtlerin Ermenilere karşı iyi davranmasını istiyordu. "Eğer bu güne dek Bab-ı Âli Kürtleri her aşamada ve bütün bakımlardan destekliyorsa bunu, Kürtleri Anadolu'daki Hıristiyan unsurunun karşısına çıkarmak amacıyla yapmaktadır ve buradaki Ermenilerin tümünün ortadan kaldırılması halinde Kürtler, Türk hükümeti indinde taşıdıkları önemi tümüyle yitirmiş olacaklardır." şeklindeki sözleri bunun en belirgin göstergesidir (Averyanov 2010: 187-188). Şeyh Ubeydullah önceki Kürt isyanlarından yola çıkarak gayrimüslimlere karşı herhangi bir müdahalenin Avrupa devletlerinin Kürtlere karşı olumsuz tutum almalarına neden olacağını düşünmekteydi. Bu yüzden gayrimüslimlere saldırmayı, Kürtlerin çıkarları açısından doğru bulmamaktaydı (Altıntop 2011: 280). Nehri toplantısında Osmanlı ve İran yönetimlerini İslamiyet'i yaşamamak ve temsil etmemekle suçlayan Şeyh Ubeydullah, bunları Kürtlerin gelişmelerini engelleyen devletler olarak nitelendirdi. Ona göre Kürtler, her iki devletten de kurtulmalıydı (Celil 1998: 85-87). Fakat bunu yaparken dönemin koşulları göz önünde bulundurulmalı ve uygun zaman değerlendirilmeliydi. İran'ın içinde bulunduğu siyasi, askeri ve ekonomik kriz, Şeyh Ubeydullah için uygun anı oluşturmaktaydı (Sarıkçıoğlu 2013: 30-37).

Şeyh Ubeydullah, isyan sürecinde ayaklanmanın daha geniş alana yayılması için birçok kişi ile görüşmelerde bulundu. Hakkâri bölgesinde yer alan Nasturilerin sivil lideri Mar Şamun ve Hakkâri-Van bölgesinde yer alan Ermeni Gregoryen Kilisesi ile görüşmelerde bulundu. Osmanlı ve İran yönetimlerine karşı ittifak teklif eden Şeyh Ubeydullah, işbirliği

yapmaları halinde bölgedeki Hıristiyan halkın korunacağına dair güvenceler verdi. Ancak bütün çabalarına rağmen gayrimüslimlerle istediği ittifakı gerçekleştirmedi (Celil 1998: 65-69). Şeyh Ubeydullah, ayaklanmanın ilk günlerinde ünlü misyoner ve tanınmış bir doktor olan Amerikalı Dr. Cochran'a, iki mektup gönderdi. Mektuplarında İran'a neden saldırıda bulunduğu dair gerekçelerini açıkladı. Mektuplarda Kürtlerin Osmanlı ve İran devletleri tarafından bilinçli bir şekilde geri bırakıldıklarını belirten Şeyh Ubeydullah, bölgede yaşanan bütün olumsuz durumların Kürtlere atfedildiğinden de yakındı (Jawaideh 2014: 173). Şeyh Ubeydullah, yukarıda dile getirdiği problemleri isyanının gerekçeleri olarak dile getirirse de, çok fazla dillendirmediği isyanın temel sebeplerinden biri de 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Ermenileri verilen bazı ayrıcalıklardı. Antlaşma sonucunda bölgede yaşanan gelişmeler Ermenileri sevindirirken, Kürtleri endişelendirmekteydi. Şeyh Ubeydullah, Ermenilere verilen imtiyazlardan büyük rahatsızlık duymaktaydı ve kaygısını şöyle dile getiriyordu: "Bu duyduğum nedir? Ermeniler, Van'da bağımsız bir devlet kuracaklarmış, Nesturiler ise İngiliz bayrağı çekecekler ve kendilerini İngiliz vatandaşı ilan edeceklermiş? Buna kesinlikle izin vermeyeceğim, kadınları silahlandırmam gerekse bile." (Özoğlu 2005: 97-98)

Şeyh Ubeydullah'ın İran'a karşı isyan için hazırladığı ordu üç müfrezeden oluşmaktaydı. Birinci müfrezenin başında Seyyid Abdülkadir ve İran sınırında bulunan Mungur aşireti lideri Hamza Ağa; ikinci müfrezenin başında Şeyh Ubeydullah'ın büyük oğlu Seyyid Muhammed Sıddık; üçüncü müfrezenin başında ise Şeyh Ubeydullah'ın önemli halifelerinden biri olan Muhammed Said Halif komutanlık yaptı (BOA. Y. PRK. ASK. 4/43). Osmanlı yönetimi, isyan hareketini dikkatli bir şekilde takip etti. Bir taraftan Şeyh Ubeydullah'a dolaylı destek vererek olayların İran'da kalmasını amaçlarken bir taraftan da Kürtlerin orada elde edecekleri başarıdan endişe etmekteydi. Osmanlı Devleti, her türlü sonuca karşı sınır bölgelerinde önlemlerini aldı. Osmanlı yönetimi önlem olarak şunları yaptı: Van, Bitlis, Muş ve Erzincan'a on altı tabur, Mamahatun ve Erzincan'dan büyük çapta yirmi sekiz kale topu Erzurum'a gönderildi. Dördüncü Kolordu Komutanlığı, Erzincan'dan Erzurum'a taşındı (BOA. Y. PRK. ASK. 8/32). İsyana kısa sürede geniş bir alana yayıldı. Kürt isyancılar İran'da birçok bölgeyi denetimleri altına aldı. Ancak Şeyh Ubeydullah'ın bütün uyarılarına rağmen, denetim altına alınan bölgelerin isyancılar tarafından tahrip edilmesi, bu ayaklanmaya

sempati ile bakan İran'daki Kürt halkın tepkisine yol açtı (Kahraman 2003: 45-46). Maddi ihtiyaçlarını karşılamak için savaşa katılan birçok Kürt isyancı, savaşın uzaması ve istenilen neticeyi vermemesi sonucunda bağlı oldukları birliklerden ayrılarak soygun ve talandan elde ettikleri tedarikle evlerine döndü. Bazı Kürt liderler ise karşı tarafla anlaşarak askeri birliklerden çekildiler. Batılı güçlerin de isyana muhalif olmaları sonucunda, Şeyh Ubeydullah ve birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı. İsyandan sonra Batılı güçlerin ve İran'ın baskısı sonucunda Osmanlı yönetimi, Şeyh Ubeydullah ve yakınlarını Mekke'ye sürdü (BOA, PRK. BŞK 6/58 (1299. L. 20).

SEYYİD ABDÜLKADİR VE FAALİYETLERİ

Seyyid Abdülkadir, 1856'da Hakkâri'nin Şemdinli bölgesinde doğdu. Babası yaşadığı dönemde Kürtlere siyasi, askerî ve dinî liderlik yapan Şeyh Ubeydullah'tır. Annesinin ismi Müfide'dir (Güneş 1997: 149). Babasının yanında iyi bir medrese eğitimi alan Seyyid Abdülkadir, Kürtçe ve Türkçe'nin yanı sıra Arapça ve Farsça dillerine hâkimdi (Özoğlu 2005: 99-102). Seyyid Abdülkadir, 1880 isyanı sonrası babasıyla birlikte bölgeden sürgün edildi. İsyandan sonra Mekke'ye sürülen Seyyid Abdülkadir, babasının 1883'teki ölümünden sonra İstanbul'da tutuldu. Burada II. Abdülhamit'e karşı Jön Türk hareketine destek verdi. 1896'da II. Abdülhamit'e karşı darbe girişiminden dolayı bu sefer Medine'ye sürüldü ve II. Meşrutiyet'in ilanına kadar da burada tutuldu. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelen Seyyid Abdülkadir, burada bulunan Kürtler tarafından sevinçle karşılandı. Sahip olduğu dini şecereden dolayı büyük bir itibar gören Seyyid Abdülkadir, 19 Eylül 1908'de Kürt aydın ve liderleri tarafından İstanbul'da kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin "ömür boyu başkanlığına" seçildi. Cemiyet çatısı altında Kürtlerin talep ve sorunları dile getirildi. Ayrıca Kürt dili, edebiyatı ve tarihi hakkında çalışmalar yapılarak Kürt milli bilinci uyandırılmaya çalışıldı. Seyyid Abdülkadir, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra açılan parlamentoda âyan üyeliğine atandı. 27 Aralık 1908'de II. Abdülhamit tarafından bu göreve atanan Seyyid Abdülkadir, 1920'lere kadar bu görevi sürdürdü (BOA, İ.DUİT, 11/1. (1326. Za. 20)

Seyyid Abdülkadir, I. Dünya Savaşı'nın bitimine kısa süre kala, Kürt aydın ve liderleri tarafından kurulan Kürdistan Teali Cemiyetine

de başkan seçildi. Cemiyet çatısı altında Kürt talepleri dile getirildi. Cemiyet, Wilson Prensipleri'nden yararlanma yoluna gitti. Bu bağlamda yabancı devlet temsilcileri ile görüşmelerde bulunuldu. Genellikle bu görüşmeler yapılırken Kürt heyetinin başında Seyyid Abdülkadir bulunmaktaydı. Yapılan görüşmelerde Seyyid Abdülkadir, ağırlıklı olarak Kürtler için Osmanlı hakimiyetinde muhtar bir Kürt devleti talep etmekteydi. Ancak Kürtlerin içinde bulunduğu parçalı durum ve Batılı güçlerin Kürt taleplerinden ziyade Ermeni taleplerine odaklanmaları, istedikleri neticeleri almalarına imkan vermedi. Seyyid Abdülkadir, yeni Türkiye'nin kuruluşunu yakından takip etti. Yeni yönetimin de Kürtlere muhtariyet vermeyeceğini öngören Seyyid Abdülkadir, yeni idarenin yönetim tarzına karşı mücadele etti. Dönemin yöneticileri de Seyyid Abdülkadir'in dini ve siyasi otoritesinden rahatsızlık duymaktaydılar. Bingöl ve çevresinde ayaklanan Şeyh Said'in isyandan hemen önce İstanbul'da bulunan Seyyid Abdülkadir ile temasa geçmesi, onun Diyarbakır Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmasına ve idam edilmesine bir gerekçe sağladı. 13-14 Nisan 1925'te İstanbul'da tutuklanarak oğlu Seyyid Mehmed ve beraberindekilerle birlikte Diyarbakır Şark İstiklal Mahkemesi'ne çıkartılan Seyyid Abdülkadir, vatana ihanetten suçlu bulundu ve 27 Mayıs 1925'te Diyarbakır Ulu Cami önünde idam edildi. İdamından sonra aile bireyleri Türkiye'yi terk ederek Irak ve İran'a sığındılar (Özoğlu 2005: 101-106).

SONUÇ

On dokuzuncu yüzyılın ortasından yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar, Kürt siyasi hareketine yön veren önemli Kürt ailelerinden biri, Hakkari ve civarında ikamet eden Şemdinan ailesidir. Şemdinan ailesi Kürt beylerinin tasfiyesinden sonra siyasi ve ekonomik alanda güçlendi. Bu aile sahip olduğu dini şecereden dolayı başta dindar Kürtler üzerinde olmak üzere, İstanbul'da yaşayan yoksul ve köylü göçmen Kürtler ile Kürt esnafı üzerinde önemli bir nüfûza sahipti. Şeyh Ubeydullah'ın 1883'teki ölümünden sonra ailenin yönetimini Seyyid Abdülkadir üzerine aldı. Seyyid Abdülkadir, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra geldiği İstanbul'da hem Kürt cemiyetlerinde hem de Osmanlı bürokrasisinde önemli vazifeler ifa etti. Seyyid Abdülkadir, Kürt siyasi ve edebi hayatına mühim roller oynayan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti ve Kürdistan Teali Cemiyeti'nde başkanlık görevlerinde bulundu. O, uzun yıllar Âyan meclis üyeliği yaptı,

bunun yanında I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Şura-yı Devlet Reisliği'ne atanarak kabineye girdi. II. Abdülhamit tarafından Meclis-i Âyan'a atanması ve Damat Ferit Paşa hükümetinde kabine üyesi olması, Osmanlı yönetiminin Ermeni planını ve programlarına karşı onun Kürtler ve bölge üzerindeki nüfuzundan faydalanma politikası olarak yorumlanabilir. Uzlaşmacı bir kimliğe sahip olan Seyyid Abdülkadir, görev yaptığı Kürt derneklerinde Kürt aydın ve liderlerini bir araya getirdi. Cumhuriyet rejiminin bazı reformlarına karşı çıkan Seyyid Abdülkadir, 1925'te patlak veren Şeyh Said İsyanı ile irtibatlı olduğu gerekçesiyle idam edildi. İdamından sonra ailenin geri kalanları yurt dışına kaçtı. Bu bağlamda ailenin Kürt siyasi hareketi üzerindeki etkinliğinin Seyyid Abdülkadir'in vefatı ile son bulduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Vesikaları

BOA. Y. PRK. ASK. 4/43.

BOA, PRK. BŞK 6/58 (1299.L.20).

BOA. Y. PRK. ASK, 8/ 32).

BOA, İ.DUİT, 11/1. (1326.Za.20).

2. İkincil Kaynaklar

ALTINTOP, Ömer (2011). *Kürt Aydınları*, İstanbul: My Kitap İçerik Yayınları.

AVERYANOV, P. İ (2010). *Osmanlı İnan Rus Savaşlarında Kürtler (19. Yüzyıl)*, çev. İbrahim Kale, İstanbul: Avesta Yayınları.

BRUINESSEN, Martin Van (2013). *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut (İstanbul: İletişim Yayınları).

BRUINESSEN, Martin Van (2014). *Kürdistan Üzerine Yazılar*, çev. Nevzat Kırac, Bülent Peker ve Leyla Keskiner, İstanbul: İletişim Yayınları.

Celile Celil (1998). *1880 Şeyh Ubeydullah Nehri Kürt Ayaklanması*, çev. M. Aras İstanbul: Pêrî Yayınları.

ERDOST, Muzaffer İlhan (1993). *Şemdinli Röportajı*, Ankara: Onur Yayınları.

GÜNEŞ, İhsan (1997). *Türk Parlamento Tarihi: I. ve II. Meşrutiyet*, c. II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.

HALFİN (1992). *XIX. Yüzyılda Kürdistan Üzerine Mücadeleler*, İstanbul: Komal Yayınları.

KAHRAMAN, Ahmet (2003). *Kürt İsyânlarında Tebdil ve Tenkil*, İstanbul: Evrensel Basım Yayınları

Mehmed Ârif Bey (2011). *Başımıza Gelenler: 93 Harbin'nde Anadolu Cephesi Ruslarla Savaşın Hatıraları*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: İz Yayıncılık.

ÖZOĞLU, Hakan (2005). *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, çev. N. Gündoğan ve A. Gündoğan İstanbul: Kitap Yayınevi.

SARIKÇIOĞLU, Melike (2013). "İran Arşivlerine Göre Şeyh Ubeydullah İsyânı", *Kilis Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, ss. 1-37.

SASUNİ, Garo (1992). *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri*, İstanbul: Med Yayınları.

SÜREYYA, Mehmed (1996). *Sicill-i Osmanî*, Cilt 5, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TAN, Zeki (2013). "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Talebelerinden Seyyid Tâhâ el-Hakkârî", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, ss. 97-126.

WADIE, Jwaideh (2014). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi*, çev. İsmail Çekem ve Alper Duman, İstanbul: İletişim Yayınları.